HARBIY XIZMATNI TUGATGAN YOSHLARNING KASBIY VA IJTIMOIY MOSLASHUVINI TA'MINLASH OMILLARI

Niyazov Abror
Osiyo Xalqaro universiteti, Pedagogika yo'nalishi magistranti

Qabul qilindi: 29.10.2026
Ko'rib chiqildi: 30.10.2026
Tasdiqlandi: 31.10.2026

Kalit so'zlar: harbiy xizmat, zaxiradagi yoshlar, ijtimoiy moslashuv, kasbiy moslashuv, bandlik, reintegratsiya, ijtimoiy himoya.

Annotatsiya. Mazkur tezisda muddatli harbiy xizmatni o'tab qaytgan yoshlarning fuqarolik hayotiga qayta kirishishi jarayonida yuzaga keladigan kasbiy va ijtimoiy qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Moslashuv jarayoniga ta'sir etuvchi shaxsiy, oilaviy, institutsional va iqtisodiy omillar tizimlashtirilib, ularni samarali boshqarish bo'yicha amaliy takliflar ilgari suriladi.
.

Kirish. Harbiy xizmat yosh inson hayotidagi muhim bosqich bo'lib, u intizom, mas'uliyat va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarini shakllantiradi. Biroq xizmat muddati tugagach, yigit-qizlar qisqa vaqt ichida qat'iy tartibga asoslangan muhitdan erkin tanlov va raqobatga tayangan fuqarolik hayotiga o'tishga majbur bo'ladi. Aynan shu o'tish davrida kasb tanlash, ish topish, ta'limni davom ettirish va ijtimoiy aloqalarni tiklash bilan bog'liq masalalar keskinlashadi. Shu sababli zaxiraga bo'shatilgan yoshlarning moslashuvini ta'minlash nafaqat shaxsiy, balki davlat yoshlar siyosatining ham dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Moslashuv jarayonini ikki o'zaro bog'liq yo'nalishda ko'rib chiqish maqsadga muvofiq. Kasbiy moslashuv deganda yoshning mehnat bozorida o'z o'rnini topishi, mutaxassislik egallashi yoki mavjud malakasini fuqarolik sohasiga tatbiq eta olishi tushuniladi. Ijtimoiy moslashuv esa oila, mahalla va tengdoshlar davrasiga qayta qo'shilish, yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirish hamda psixologik muvozanatni saqlash qobiliyatini qamrab oladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu ikki yo'nalishdan birida yuzaga kelgan uzilish ikkinchisiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Masalaning nazariy asosini yoritishda amerikalik tadqiqotchi N. Shlossbergning hayotiy o‘tish davrlari nazariyasi muhim o‘rin tutadi [4]. Ushbu yondashuvga ko‘ra, insonning yangi sharoitga ko‘nikishi to‘rt tarkibiy qism — vaziyatning o‘zi, shaxsning ichki resurslari, atrofdagilar ko‘rsatadigan yordam va qo‘llaniladigan strategiyalar uyg‘unligi bilan belgilanadi. Mazkur model harbiy xizmatdan qaytgan yoshlarga nisbatan qo‘llanganda, moslashuvning muvaffaqiyati faqat tashqi sharoitlarga emas, balki yoshning o‘z imkoniyatlarini anglashi va ulardan ongli ravishda foydalanishiga ham bog‘liq ekani ayon bo‘ladi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, moslashuv samaradorligini belgilovchi omillarni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin.

Birinchidan, shaxsiy-psixologik omillar. Bunga yoshning o‘z kelajagiga oid aniq rejasi borligi, o‘zini o‘zi baholash darajasi, stressga chidamliligi hamda harbiy xizmatda orttirilgan sifatlarni — tashkilotchilik, mas’uliyatni zimmaga olish, qiyin vaziyatda qaror qabul qilishni — fuqarolik faoliyatida qo‘llay olishi kiradi. Xizmatdan oldin kasbiy yo‘nalishi aniqlanmagan yoshlarda moslashuv odatda uzoqroq davom etadi.

Ikkinchidan, oilaviy va mikroijtimoiy omillar. Ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi, mahalla faollari va keksa avlod vakillarining maslahati, tengdoshlar bilan sog‘lom munosabatlar yoshda ishonch hissini mustahkamlaydi. Mahalla institutining o‘ziga xos imkoniyatlaridan foydalanish, xususan, yoshlar yetakchilari orqali har bir qaytgan yigit bilan individual ishlash ushbu omil ta’sirini sezilarli darajada oshiradi.

Uchinchidan, ta’limiy-kasbiy omillar. Oliy ta’lim muassasalariga kirishda harbiy xizmatni o‘taganlar uchun belgilangan imtiyozlar, kasb-hunar o‘quv markazlarida qisqa muddatli qayta tayyorlash kurslari, shuningdek, harbiy mutaxassislikni fuqarolik kasblari bilan moslashtiruvchi sertifikatlash tizimi bu guruhning asosiy tarkibiy qismlaridir. Xizmat davomida haydovchilik, aloqa, texnika ta’miri kabi sohalarda olingan ko‘nikmalarni rasmiy tan olish mehnat bozoriga kirishni tezlashtiradi.

To‘rtinchidan, iqtisodiy va institutsional omillar. Bandlikka ko‘maklashish markazlari tomonidan bo‘sh ish o‘rinlari to‘g‘risida o‘z vaqtida axborot berilishi, ish beruvchilarni zaxiradagi yoshlarni ishga olishga rag‘batlantirish, tadbirkorlikni boshlash uchun imtiyozli kreditlar va grantlar ajratilishi moslashuvning moddiy asosini yaratadi. Idoralararo hamkorlikning sustligi esa, aksincha, yoshlarning turli tashkilotlar o‘rtasida “sarson” bo‘lishiga olib kelishi mumkin.

Beshinchidan, axborot-kommunikatsion omil. Ko‘pgina yoshlar o‘zlariga taqdim etilgan huquq va imtiyozlar haqida yetarli ma’lumotga ega emas. Shu bois xizmat yakunlanishidan oldinoq harbiy qismlarda kasbga yo‘naltirish suhbatlarini o‘tkazish, raqamli platformalar orqali yagona “moslashuv xaritasi”ni taqdim etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Oltinchidan, pedagogik omillar. Moslashuv jarayonini maqsadli boshqarishda pedagogik yondashuvning ahamiyati alohida. Zaxiradagi yoshlar bilan ishlashda andragogika, ya'ni kattalar ta'limi tamoyillariga tayanish — ularning hayotiy tajribasini hurmat qilish, o‘quv mazmunini real ehtiyojlar bilan bog‘lash, mustaqil qaror qabul qilishga imkon berish — o‘qitish samarasini oshiradi. Bunday yoshlar uchun an'anaviy ma'ruza shaklidagi mashg‘ulotlardan ko‘ra treninglar, keys-stadi, rolli o‘yinlar va amaliy loyihalar ko‘proq mos keladi. Kasbga yo‘naltiruvchi pedagog yoki murabbiy yoshning qiziqishlari, qobiliyatlari va xizmatda orttirgan ko‘nikmalarini diagnostika qilib, ularni aniq kasbiy yo‘nalishga aylantirishda ko‘prik vazifasini bajaradi.

Shuningdek, harbiy xizmatda shakllangan tarbiyaviy sifatlarni fuqarolik muhitida saqlab qolish ham pedagogik vazifa hisoblanadi. Tartib-intizom, vatanparvarlik, jamoa oldidagi burch hissi kabi fazilatlar to‘g‘ri yo‘naltirilsa, yoshning o‘qish va mehnat faoliyatidagi ustunligiga aylanadi. Aks holda, qat'iy nazoratdan keyingi erkinlik ba'zan befarqlik yoki maqsadsizlikka olib kelishi mumkin. Shu bois oliy ta'lim muassasalarida harbiy xizmatni o‘tab kelgan talabalar uchun tyutorlik tizimini yo‘lga qo‘yish, ularni talabalar tashkilotlari va ko‘ngillilik harakatlariga jalb etish maqsadga muvofiq.

Kuzatishlar moslashuv jarayoni odatda bir necha bosqichda kechishini ko‘rsatadi. Dastlabki bosqichda yoshda qaytish quvonchi va yuqori kayfiyat ustun bo‘ladi. Keyingi bosqichda kundalik muammolar — ish topishdagi qiyinchiliklar, moddiy ehtiyojlar, ilgari tanish bo‘lgan muhitning o‘zgargani — bilan to‘qnashuv natijasida ichki ziddiyatlar yuzaga keladi. Uchinchi bosqichda yosh yangi sharoitga oid qoidalarni o‘zlashtirib, o‘z o‘rnini topa boshlaydi, yakuniy bosqichda esa barqaror kasbiy va ijtimoiy maqomga erishiladi. Ayniqsa, ikkinchi bosqichda ko‘rsatilgan o‘z vaqtidagi yordam butun jarayonning ijobiy yakunlanishini ta'minlovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: harbiy xizmatning so‘nggi oylarida har bir xizmatchi uchun individual kasbiy reja tuzish amaliyotini joriy etish; harbiy komissariatlar, bandlik organlari, ta'lim muassasalari va mahalla tuzilmalari o‘rtasida yagona elektron ma'lumotlar almashinuvi tizimini yaratish; zaxiraga bo‘shatilgan yoshlarni ishga qabul qilgan korxonalarga soliq yoki boshqa rag‘batlantiruvchi choralar qo‘llash; qaytgan yoshlar uchun psixologik maslahat va murabbiylik (mentorlik) dasturlarini kengaytirish.

Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatni tugatgan yoshlarning muvaffaqiyatli moslashuvi bir omilga emas, balki shaxs, oila, jamiyat va davlat institutlarining uyg‘un faoliyatiga bog‘liq. Moslashuvni xizmat tugagandan keyin emas, balki uning davomida boshlanadigan uzluksiz jarayon sifatida tashkil etish yoshlarning salohiyatidan mamlakat taraqqiyoti yo‘lida to‘liq foydalanish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy va huquqiy himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. Schlossberg N.K. A model for analyzing human adaptation to transition // The Counseling Psychologist. – 1981. – Vol. 9, No. 2. – P. 2–18.